

Edvard Munch och Harriet Backer - två omaka norska konstnärer

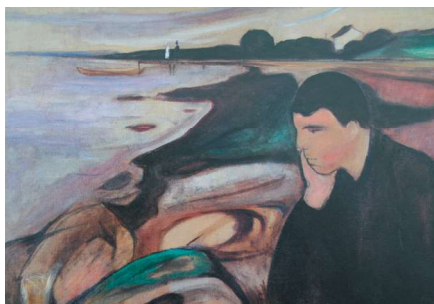
Hans Lundén

Om man gör en lista över världens hundra mest kända konstnärer och konstverk skulle flera vara från Frankrike, några från Spanien, några från Nederländerna och det vi i dag kallar Italien. Endast en konstnär och ett konstverk skulle vara från Norden. Edvard Munch med *Skrik* (*Skriet* på svenska). Ett ikoniskt verk som du kan hitta på T-shirts, kaffekoppar och slickepottar.

Edvard Munch föddes på Engelhaugs gård i Hedmark 1863. Hans far var militärläkare och hans moder, som var hälften så gammal som sin man vid giftermålet, födde fem barn. På ett kort från 1868 kan man se Laura Cathrine med sina barn. Samma år dör hon i tuberkulos. Nio år senare dör äldsta barnet Sophie, något som blir ett återkommande tema i Munchs skapande. Brodern Andreas som i sin ungdom är frisk, till skillnad från storebror Edvard, dör innan han fyllt trettio år. Laura Cathrine som ärvt sin moders namn ärver sin faders gener och blir, som det heter på den tiden, sinnessjuk.

Edvard visar tidigt intresse för att teckna och måla och börjar sin konst-

närliga bana på *Tegneskolen* och dras snart in i Kristianias bohemkretsar där författaren Hans Jaeger är den ledande gestalten. Fri kärlek tillämpas och krav på konstnärens orubbliga sanning ställs. Något senare på 90-talet umgås Edvard Munch med Strindberg och den norska

Melancholie

kvinnan Dagny Juel och hennes man Stanislaw Przybyscewski i Berlin och han dras in i en härva av intriger och svartsjuka. Det är under den här tiden han målar *Skrik* men också mängder av bilder med kvinnor som tycks förgöra männen i deras närhet.

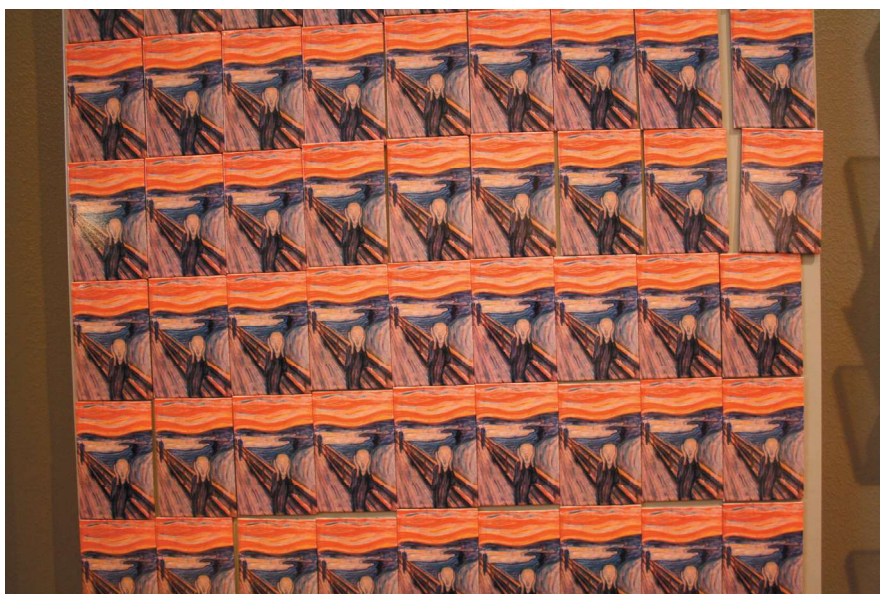
En av hans mest kända målningar från 90-talet är *Melancholie*. En man sitter försjunken på en strand och i bakgrunden anar man ett par på en brygga.

För ganska många år sen hade jag ett uppdrag för Föreningen Norden i Stockholm att presentera nordisk konst för elever i årskurs 4-5 från några förorter. Deras lärare varnade mig för att de inte kunde sitta stilla och förmodligen inte skulle vara ett dugg intresserade. Det var med viss spänning jag tog emot dem. De satt som tända ljus och inför bilden *Melancholie* som jag lämpligt nog inte gav eller förklarade namnet på var det en skog av händer som viftade. Alla ville ge sin tolkning.

Det är en kille som blivit dumpad av sin tjej och är ledsen för att hans tjej har träffat en annan och nu är de på väg i sin bröllopsresa med båten!

Kom inte och säg att barn inte förstår konst! Eller kärlek heller, för den delen.

Under en lång period fram till 1909 med kärleksaffärer och stora alkoholproblem blir Munch så intagen på Doktor Jacobsens nervklinik i Köpenhamn. Efter en långvarig behandling där förändras både Munch och hans konst. Vid återkomsten till Norge målar han nu fler naturmotiv från Åsgårdstrand och skogarna runt Kristiania. 1910 får han så uppgiften att dekorera Universitetets aula men inte förrän 1914 har hans bilder accepterats. På tjugotalet får han också uppdrag att dekorera arbetarnas matsal i Frejas chokladfabrik. Det är

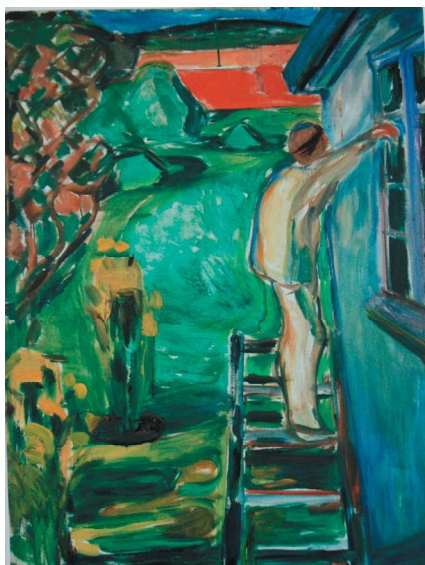
Skrik som kylskåpsmagnet

Det sjuka barnet

en livsfris med bilder från unga flickor med vattenkannor till gamla par under äppelträden. Han får nu också råd att skaffa ett stort hus med ateljé, Ekely på Skøyen, lite utanför Oslo som nu Kristiania ändrat namn till. Här lever han i ensamhet med sina hundar och sina tavlor som han inte gärna säljer. Han målar om samma motiv. Upprepar dem i grafik eller nya oljemålningar. *Skrik*, *Jalousie*, *Kvinnorna på bron*, *Kyssten*. Hans liv kan man följa i de många självporträtten där han likt Helene Schjerfbeck mer och mer utplånas på väg mot döden. Så dör han till slut 1944 och skänker hela sin enorma konstskatt till Oslo kommun och dess invånare som i början av hans karriär kappades om att ställa sig framför *Det sjuka barnet* och hånskratta.

2013 var det stort firande av Munchs 150-årsdag. Evenemanget sponsrades av Gardemoen flygplats, Idemitsu Petro-leum och av kungen. Alla ville vara

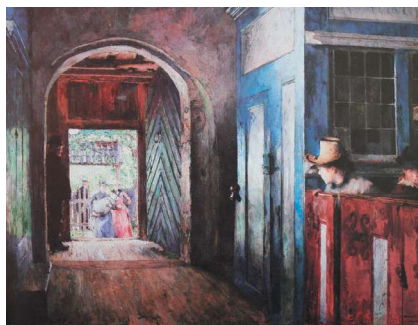
En man som målar

med på ett hörn. Skriketmuggar såldes i tusental.

Det var *Skrik* som banade väg till hans berömmelse och som fick turister från Kina, USA och Japan att komma i mängder. Och det är den bilden av målaren som skrek ut sin ångest som bidragit till Oslos goda turistsiffror och

det är den bilden som präglat vår syn på Munch fram till för något år sedan.

Då hände något. Det började för ganska länge sen på 70-talet, då en 19-åring stod framför en målning från Thüringen. Inför det snötäckta ödsliga landskapet börjar han som inte är intresserad av konst, utan av litteratur, att gråta. Det är författaren Karl Ove Knausgård som står där och så småningom växer hans intresse för Munch och han får i uppdrag att curera (detta förfärliga ord) en utställning. Där avmärkvärdiserar han Munchs konst. Han botaniserar i det väldiga förrådet i Munchmuseet och finner hundratals med tavlor som aldrig visats och som ger en helt annan bild av Munch än bara skrik och svartsjuka. Han hittar bilder med arbetsglädje och

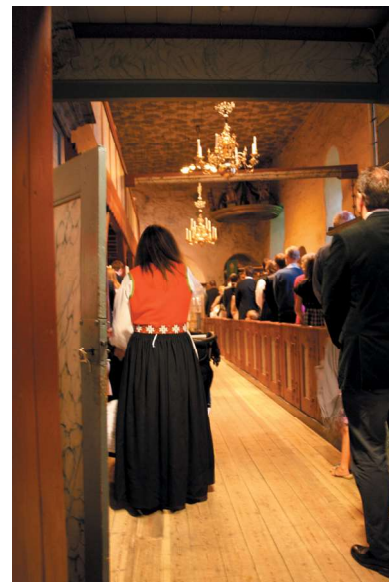

Barnedåp i Tanum kirke

harmoni eller bara glädjen över själva målandet. Han kallar utställningen för *Mot skogen* som också är namn på en serie träsnitt. *Mot skogen* blir också namnet på katalogen och i boken *Så mye laengsel på så liten flate* beskriver han sin väg till Munchs konst. En av de sista målningarna föreställer en man på en stege som målar fönstren på ett hus. Han målar fönstren och jag målar en tavla, tycks Munch vilja mena. Vad är skillnaden?

Om Munch sade sig vilja måla människor "som puster o blöder" så tar människorna i Harriet Backers bilder det lugnt. De är mycket olika men har det gemensamt att de aldrig gifter sig. Harriet Backer (1845-1932) växte upp i en välbärgad familj i Holmestrand

1845. De var fyra begåvade systrar. Förutom Harriet även Agathe Backer-Gröndahl, en av sin tids mest begåvade pianister och kompositör av framför allt pianomusik och sånger.

Besökare i kyrkan

Harriet Backer började sina studier i Tyskland, men drog sen vidare till Paris där hon i tio år levde med konstnärinnan Kitty Kielland. De flesta av hennes bilder är interiörer från norska hem: kvinnor vid ett handarbete eller vid vagn eller spisen, inåtvänt, eftertänksamt och med små åtbörder. Till skillnad från Munch umgicks hon med andra konstnärer och var också med i konstnärskolonin på Fleskum utanför Oslo. Bland hennes vänner där fanns Kitty Kielland och Elilif Petersen. Hennes mest kända tavla är *Barnedåp i Tanum kirke*. Jag besökte Tanums kyrka (ej att förväxla med det svenska Tanum i Bohuslän) den 22 augusti 2011 och till min förvåning var där så mycket folk att det inte gick att komma in. Det var nämligen barnedåp i Tanum Kirke. Många barn och vuxna i bunader i vackra färger och en stämning av stilla glädje och beslutsamhet, på dagen en månad efter Breiviks attentat. Det luktade då hö i centrala Oslo efter alla blommor som fortfarande låg kvar.